

THE STRUGGLE FOR SOFIA. PHILOSOPHY AND SCIENCE IN THE VIEWS OF N.A. BERDYAEV⁹²

Petyr Uzunov, assistant, PhD

Faculty of Social Sciences

Burgas State University Prof. Dr. Asen Zlatarov

Tel.: +359 897 946162

E-mail: peter_1972@abv.bg

Abstract: *The relationship between science and philosophy is discussed. Berdyaev, by trying to infer its meaning in the thought of the philosopher. Despite attempts to turn philosophy into science, Berdyaev stressed the essential impossibility of this happening. Philosophy and science deal with two spheres of existence that are not compatible with each other – those of freedom and necessity. Philosophy is the freedom of the spirit, seeking immediate knowledge in the unity between subject and object; science objectifies, distances, sets limits, deals with causal dependencies and is in thrall to World necessity. Yes, science is valuable to man, but its value is that of survival in the natural world, only philosophy can elevate the human spirit to the World secret, to reveal Sofia to him.*

Keywords: *Sofia, philosophy, science, objectification, logos, freedom, necessity*

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът за отношението между философията и науката по своята същност винаги е засягал сърцевината на философстването, защото от една страна иде реч за самото проблемно пространство на философията, от друга обаче се засяга самата философия като *par excellence* специфична дейност на духа.

При Бердяев темата за същността на философията като творчески акт, като трансценз отвъд границите на каузалния, „паднал“ свят е свързана с извоюването на независимост на философското съзнание от претенциите за наукообразност, които винаги са съпътствали неговата история и точно тази независимост изразява автентичността на самото философстване в постигането на Истината.

Отношението философия – наука в Бердяевата мисловност е драматично и това е драмата на търсеция дух, който не върви по пътя на партикуларното познание на множеството истини, което заплашва да го задуши в неговия порив към Истината, това е драмата на себеразкриването на духа изразяваща се в конфликта на свободата с необходимостта.

Така поставен въпросът отвежда до същностните основания на човешкото съществуване и предназначението на човека. Достоевски също е познавал проблема, свободата и земния хляб са несъвместими, те са несъвместими дори и поради това, че проектират двете възможни измерения на човешката екзистенция. Сферата на духа, животът на духа се подчинява на своя собствена, от гледната точка на рационалността, абсурдна логика. Това е логиката на свободата, която не може да бъде осмислена с категориите на разсъдъка тъй като тя е отвъд всяка категориалност, свободата е първична, тя както на много места отбелязва Бердяев идва от *Ungrund*-а и това я прави обект на мистическото съзерцание, а не на разсъдъчно знание.

Бердяев е радикален по отношение на това, което Соловьев нарича цялостно познание (цельное знание), ако според последният то може да се осъществи по пътя на свободната теософия включваща в себе си елементи на позитивната наука, философията и религиозния опит (Solovyev, 1988, p. 178), за Бердяев то е възможно само в полето на философията като изкуство на познанието, изкуство, което е особено и принципно различно от другите осъществяващо се в свобода чрез

⁹² Докладът е представен пред секция „Езикознание, литературознание, история и философия“ на 64-тата научна конференция на Русенския университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените-Русе на 17 октомври 2025 година с оригинално заглавие на български език: БОРБАТА ЗА СОФИЯ. ФИЛОСОФИЯ И НАУКА ВЪВ ВЪЗГЛЕДИТЕ НА Н.А. БЕРДЯЕВ

творчество на идеи противопоставящи се и проникващи отвъд пределите на световната даденост (Berdyayev [3], 1994, p. 50).

Той еманципира философията и от една друга специфична дейност на духа – религията, макар и да е до известна степен близък до Лев Шестов, който определя разума като тирания и затвор, Бердяев не е склонен да отхвърли разума, защото той също макар и несъвършено открива някои аспекти от реалността на духа (Berdyayev [4], 2006, p. 174).

Поставяйки философията при изкуството т.е. в пространството на свободната творческа активност Бердяев вече е дефинирал и нейната сфера, тази на свободата и творчеството, които трябва да преодолеят пределите на каузалната детерминираност на явленията, света на необходимостта и обективацията.

Всичко казано дотук имаше за цел да подчертае метафизичните измерения на опозицията философия – наука, защото за Бердяев това е отношение, което се отнася до две сфери на съществуващото и от това гледище то изразява отвъдсветовни реалии. Точно в този контекст ще го разгледам в следващите редове като изхождам от разбирането на мислителя за една цялостност в подхода към постигането на явленията от живота на духа, цялостност, която се изживява на едно индивидуално ниво от конкретния човек и така философията вече се схваща като живот на духа и в духа, но в неговата индивидуална даденост, в това, което оставя конкретния отпечатък върху нея, а именно личността.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Свобода и необходимост. Двете сфери на съществуващото.

Историята на философията е история на еманципирането на духа и това еманципиране е белязано от кризата на нормативното, на обективизираното философско мислене, което само принизява себе си опитвайки се да бъде научно и в това низхождане то губи самото себе си късайки пъпната връв със своя източник – битието.

Тук ще избягам от изкушението да проблематизирам относно това как Бердяев се вписва в дискурса на това самоосъзнаване на философията спрямо науката, но няма как да не отбележа, че той дава своя еднозначен отговор: „в никакъв смисъл философията не е наука и в никакъв смисъл тя не трябва да е научна“ (Berdyayev [3], 1994, p. 44).

От къде идва тази категоричност на позицията, по моему точно от скъсването на връзката с битието и опитите да се достигне до него посредством познанието. За руския философ пътят е обратен, „до битието не може да се стигне, от него винаги се тръгва“ (Berdyayev [2], 1994, p. 36).

Наукообразната философия проблематизира битието чрез познанието като не е в състояние да осъзнае, че последното е акт на самото битие, че чрез познанието битието се просветлява отвътре и само така разгледано познанието е посвещение в тайните на битието, в мистерията на живота (Berdyayev [2], 1994, p. 37-39).

Търсенето, стремежа към София, която е извечна цел на философа е немислимо без осъзнаването на това единство между битие и познание. Разкъсването на това единение, което е от чисто онтологическо естество води до кризата в нормативната философия, в принизяването и до имитатор на научното познание, защото тя не може да бъде наука в строгия позитивен смисъл, но същевременно скъсала със своя източник – вече не е и учение за основанията на съществуващото.

Още от класическата си дефиниция философията е любов към София, а любовта е страст, Бердяев допълва: „светът е страст и страстна емоция, в него има диалектика на страстта, а нейното охлаждане създава всекидневността“ (Berdyayev [1], 1993, p. 97). Науката рационализирайки битието, извеждайки го извън субекта охлажда тази страст на единството между познаващия и познаваното, еросът вече е загубен. Платон според Бердяев е първия философ, който открива този стремеж към свободата отвъд границите на дадеността (Berdyayev [3], 1994, p. 52), доколкото при атинския мъдрец еротично възхождане, което е алогично и е подвижно от стремежа си към вечността води до ноезиса.

В опитите си да изглежда научна философията се самоограничава до една теория на познанието, човекът влязъл веднъж в парадигмата на наукообразността губи силата си да познае битието и се насочва към познание на самото познание. Това за Бердяев е един мъчителен процес, който по същество не води до нищо освен до двата крайни екстремума. При Кант разумът поставя

своите граници, а при Хегел се разширява до безкрайност. Този критицизъм обаче прави връщането към автентичните форми на философстване невъзможно (Berdyayev [2], 1994, p. 36-37).

Въпросът за отношението между философията и науката Бердяев поставя в общия план на онтологията. Двете сфери на битието – на свободата и необходимостта предполагат и коренно различни подходи на човека към света. Тези подходи от своя страна се снемат във философското и научното отношение към битието. Двата типа визия за него са строго контрадикторни и точно в тази противоречивост е така да го нарека избавлението на философията, невъзможността тя да стане наукообразна, тъй като обхваща сферата на свободата. Човешкият дух се реализира в това пространство и има отношение към света от тази позиция, той не може да гледа на света по друг начин освен като поле на свободния творчески акт. Такова е и отношението на древните елини към света, схващан като космос, т.е. порядък и хармония и този космос е в човека, който го открива свободно в себе си.

Науката има съвсем различен подход към света, за нея той е пространство, което трябва да бъде завоювано, тенденция, която идва още от философията на Новото време. Инструменталното отношение към света нарушава порядъка, на вселенската хармония. Бердяев отделя много място в книгата си „Новото Средновековие“ и на последствията от този процес, но там те са поставени в проблематиката на философията на историята или както по бердяевски би било по-точно на историософията.

Корена на научното отношение Бердяев намира в една специфична дейност на разума – обективизирането на съществуващото. Терминът обективация е един от централните в Бердяевата философия, но тук няма да го коментирам. Достатъчно е да се върна малко по-горе, където споменах за загубата на самото битие в познавателния процес, това разцепление между обект и субект и екстериоризирането на самото познание най-общо може да се нарече обективация.

Науката работи в един свят, който е външен за нея, нейната дейност свързана с изследването на каузалните зависимости я подчинява на тях така тя се намира в плена на необходимостта. Бердяев нарича този плен икономично приспособяване към световната даденост, за него науката не е творчество а послушание, което е насочено към постигането на отделните истини, а не на Истината. В крайна сметка науката е реакция на самосъхранение на човекът изгубен в „тъмната гора на световния живот“ (Berdyayev [3], 1994, p. 46-49).

Наистина, когато връзката между човека и останалия свят е прекъсната на едно чисто познавателно ниво посредством обективацията вече се губи и онтологичното единство, човекът е сам и това поражда страх, но проблематична е самата реакция на този страх, тя е свързана със задълбочаващото се инструментализиране на подхода, което в чисто исторически план е прехода от култура към цивилизация.

Философията противно на науката в своята дълбина носи идеята на единството на битието и от тук за познаването му в единството между обекта и субекта в човешкия аз, в който актът на познанието и предметът на познанието са едно и също и в този акт се създава човешката личност (Berdyayev [1], 1993, p. 333).

Философията е първична по отношение на науката, защото започва с човека и от човека, а науката разглежда същия този човек само като елемент в редицата на обектите на познанието. Първична е и с този свой стремеж към постигането на световната тайна, с копнежа си по София.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Отношението на философията към науката има важно място в Бердяевата мисловност най-вече поради това, че то се отнася до самата същност на философстването, което той разглежда като нямащ аналог творчески акт на човешкия дух. Така философията е конституирана като сфера на духовността разкриваща пространството на абсолютната свобода, но една просветлена чрез истинния гносис свобода и това е много важно за Бердяев, защото „сенките в свободата“ раждат патологичните явления в областта на духа.

Както посочих за разлика от други представители на руската философия Бердяев настоява на независимостта на философията в творческото усвояване на битието, тя не бива, а и не може да бъде

интегрирана в някаква цялостна система, защото самата природа на систематичното унищожава творчеството.

Така за него всичките опити на немалко философи да направят философията наукообразна са обречени в самата си същност, сферата на свободата и тази на необходимостта са онтологически несъвместими, каузалните зависимости, които са поробили науката са затъмнили автентичния гносис. Да, науката безспорно е полезна, но тя е полезна във връзка с оцеляването на човека, тя е полезна на едно чисто инструментално и прагматично ниво. Науката не е в състояние да преодолее стремежа си към обективация, да погледне на познанието като на акт на самото битие, като просвещаване на битието. На науката е чужда динамиката на творческото познание като свободно познание за разлика от научното, което е познание на необходимостта и познание по необходимост.

Еманципирайки се от науката философията води своята драматична борба за трансценза отвъд видимостта, Бердяев пише: „философията е борба“ (Berdyayev [1], 1993, p. 111), тя е борба за София.

REFERENCES

- [1] Berdyayev, N., 1993. Self-Knowledge. Sofia: Hristo Botev Publishing House (**Оригинално заглавие:** Бердяев, Н., 1993. Самопознанието. София: Издателство „Христо Ботев“)
- [2] Berdyayev, N., 1994. The Destiny of Man. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press (**Оригинално заглавие:** Бердяев, Н., 1994. Предназначението на човека. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“)
- [3] Berdyayev, N., 1994. The Meaning of Creativity. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press (**Оригинално заглавие:** Бердяев, Н., 1994. Смисълът на творчеството. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“)
- [4] Berdyayev, N., 2006. Philosophy of the Free Spirit. – In: Berdyayev, N. Works in Six Volumes, vol. 5. Sofia: Zakhary Stoyanov Publishing House (**Оригинално заглавие:** Бердяев, Н., 2006. Философия на свободния дух. – В: Бердяев, Н. Съчинения в шест тома, т. 5. София: Издателство „Захарий Стоянов“)
- Solovyov, V., 1988. Philosophical Foundations of Integral Knowledge. – In: Solovyov, V. Works in Two Volumes, vol. 2. Moscow: Mysl Publishing House (**Оригинално заглавие:** Соловьев, В., 1988. Философские начала цельного знания. – В: Соловьев, В. Сочинения в двух томах, т.2. Москва: Издательство Мысль)